

**DELIMITAREA PREJUDICIULUI CAUZAT ÎN SITUAȚIA
REȚINERII INFRACȚORULUI DE PREJUDICIUL ADUS ÎN
CONDIȚIILE LEGITIMEI APĂRĂRI**

**Vitalie RUSU, Conf. univ., dr., USB „Alec Russo” din Bălți
Zabulica (Țurcan) Ana, doctorandă. ICJP al AȘM**

Rezumat: *Reținerea infractorului în dreptul penal sau a persoanei bănuite de comiterea unei infracțiuni este o măsură acceptată de toate legislațiile de toate legile penale și de procedură penală. A priva pe cineva de libertate nu este contrar principiului constituțional privind libertatea persoanei. Justiția nu poate sta cu mâinile încrucișate în fața sfidării pe care i-o aruncă infractorul, sau prin încercările sale de a compromite aflarea adevărului și incidența legilor penale, sau în fața pericolozității continue și eminente pe care o prezintă infractorul, bănuitul prin personalitatea sa, sau prin amenințările sau noile sale infracțiuni, ci justiția trebuie să ia, prompt și energic, măsurile de a preveni sau a înlătura aceste neajunsuri.*

Civinte cheie: *reținere, persoană reținută, reținere ilegală, faptă incriminată, persoană bănuită, obiectul infracțiunii, măsură procesuală, legalitatea procesului penal, legea procesual penală, legea penală, răspundere penală.*

Summary: *The detention of the person suspected of committing a crime in a criminal law, is a measure accepted by all statutes of criminal proceeding and criminal law. To deprive someone of freedom, as a result of suspicion is not against the constitutional principle of individual freedom. Justice cannot stay without acting against defiance thrown by the suspected of committing a crime, or by its tries to compromise the finding of the truth and the incidence of the criminal laws or against the unceasing and imminent danger presented by the suspected of committing a crime, accused by its personality, or by its threats or its new crimes, but justice should take, promptly and energetically, measures to prevent or to remove these shortcomings and to ensure an undistrubed.*

Key words: *detention, detained person, illegal detention, incriminated deed, procedural measure, suspected person, object of offence, legality of the criminal law and criminal proceeding, criminal code, criminal liability.*

Cauzarea legitimă a daunei fizice sau de altă natură persoanei care a comis infracțiunea în procesul reținerii acesteia include uneori, în sine, particularități ale altor circumstanțe, care exclud caracterul socialmente-periculos al faptei infracționale (Смирнова Л. Н. Уголовно-правовое задержание (теория, законодательство, практика. Барнаул, 2003, с. 55). În acest sens, putem vorbi despre o legătură strânsă între cauzarea daunelor în procesul reținerii infractorului și legitimei apărări (Шаргородский М. Д. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Том. 1. Л., 1968, с. 504).

Cauzarea de daune în procesul reținerii persoanei care a comis infracțiunea este strâns legată de legitima apărare. Aceste circumstanțe sunt apropiate. Legitima apărare constă în respingerea unui atac prin toate mijloacele accesibile, ea fiind un drept subiectiv al omului. Însă, realizarea acestui drept nu poate fi tratată drept o prerogativă nelimitată a celui care se apără (Grosu Vladimir. Legitima apărare: experiența statelor străine, standarde internaționale și drepturile omului. Revista de Științe penale. Anuar. Anul II, 2006, p. 90). Apărarea este un drept, iar oricare drept poate fi exercitat în careva limite pentru a nu deveni un abuz, situație care transformă apărarea într-o agresiune (Stanford H. Kadish. Respect for life and regard for rights in the criminal law// California Law Review. Vol. 64, 1975, p. 880). În acest sens, practica CEDO ne menționează că statul are obligația de a proteja persoana de la anumite persoane private, asigurând cel puțin o politică adecvată și forme de securitate pentru a asigura respectarea legilor ce protejează viața de acțiunile persoanelor private (a se vedea Hotărîrea în Cauza Osman vs Marea Britanie din 1998).

Legitima apărare se aplică în vederea respingerii unui atentat real la adresa obiectelor ocrotite de legea penală. În procesul comiterii faptei infracționale și imediat după aceasta, când încă nu există claritate referitor la finalizarea ei, poate fi aplicată apărarea de la atentatul socialmente periculos. După finisarea sau întreruperea atentatului infracțional acest drept încetează,

locul lui fiind luat de dreptul de a reține persoana care a comis infracțiunea. Dreptul la reținere cu cauzarea de daune apare după finalizarea pregătirilor în vederea comiterii unei infracțiuni grave sau deosebit de grave, în procesul tentativei de infracțiune, dacă aceasta este întreruptă, fiind înlăturat pericolul nemijlocit al realizării faptei infracționale, în procesul acțiunilor coparticipanților care nu realizează nemijlocit latura obiectivă a componentei de infracțiune, precum și în timpul comiterii nemijlocite a faptei infracționale care nu creează un pericol real pentru obiectul atentatului infracțional (Попов А. Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах, СПб 2001, с. 263).

Astfel, comun acestor circumstanțe este dreptul de a cauza daune persoanei care a comis sau fie că se află în proces de comitere a unei fapte infracționale, iar momentul care deosebește aceste circumstanțe ține de finalizarea sau întreruperea actului infracțional, când deja este în lipsă sau este îndepărtat pericolul nemijlocit la adresa obiectului ocrotit de legea penală. De îndată ce s-a finalizat fapta infracțională, dispare și dreptul la legitima apărare și, respectiv, dacă infractorul încearcă să dispară, apoi apare dreptul la reținerea acestuia.

Deci, legitima apărare se aplică în privința persoanei care se află în proces de realizare a faptei infracționale. Prejudiciul în procesul reținerii se cauzează persoanei care a comis infracțiunea (în conformitate cu etapele acesteia, nu este obligatoriu de a fi prezentă în astfel de cazuri o infracțiune consumată). În situația legitimei apărări dauna i se cauzează infractorului ce atentează la obiectul ocrotit de lege. Pentru a-l reține pe acesta după comiterea infracțiunii, de a nu admite fuga lui sau de a înfrînge rezistența acestuia, infractorului i se cauzează un anumit prejudiciu care combate încercarea acestuia de a dispărea de la locul faptei.

Primul și cel de-al doilea criteriu, specifice circumstanțelor analizate, constau în prezența faptei infracționale și cauzarea unui anumit prejudiciu persoanei care a comis-o. La al treilea criteriu se atribuie prezența unui

subiect, unei persoane care comite sau care a comis o faptă infracțională. Cel de al patrulea criteriu care unește aceste circumstanțe ține de faptul că în ambele cazuri dreptul la cauzarea de daune celui care atentează sau celui reținut aparține atât persoanelor care au fost supuse atacului, cât și altor persoane, inclusiv reprezentanților organelor de drept. Al cincilea criteriu se referă la faptul că în ambele cazuri, acțiunile de apărare și cele de reținere cauzează, în mod aparent, daune valorilor și obiectelor ocrotite de legea penală, fiind exterior asemănătoare cu infracțiunile. Criteriul al șaselea justifică faptul că în ambele cazuri aceste acțiuni sunt folositoare, deoarece sunt orientate spre atingerea anumitor scopuri socialmente utile. În ambele situații, utilitatea socială a acțiunilor de legitimă apărare și de reținere a infractorului este determinată prin intermediul importanței valorilor și intereselor care ar fi avut de suferit sau care au suferit de pe urma faptelor infracționale.

Prin expunerea acestor criterii, am finalizat darea în vileag a asemănarilor dintre aceste două circumstanțe cu ocazia cauzării de daune în procesul reținerii infractorului sau a legitimei apărări în situații de prezență a faptelor infracționale. Totodată, se deosebesc aceste circumstanțe prin următoarele momente pe care le vom expune în continuare, și anume:

1) Acțiunile în privința reținerii cu cauzarea de daune pot fi întreprinse după săvârșirea infracțiunii sau în momentul comiterii acesteia când este în lipsă pericolul nemijlocit al continuării atentatului, în timp ce legitima apărare are loc în condiții de prezență a pericolului continuării comportamentului infracțional. Când are loc pregătirea în vederea comiterii unei infracțiuni grave sau deosebit de grave este inaplicabilă noțiunea „pericol nemijlocit” a atentatului infracțional și, drept urmare, este posibilă utilizarea regulilor de reținere cu pricinuirea de daune și nu a legitimei apărări. Nu este aplicată noțiunea „pericol nemijlocit” și atunci când persoana este surprinsă în momentul tentativei de comitere a anumitor infracțiuni, ca de exemplu, la întocmirea unei declarații în vederea evaluării actului de

contrabandă, la falsificarea banilor sau a hîrtilor de valoare, deoarece intervenția terțelor persoane face imposibilă continuarea actului infracțional. În astfel de situații este interzis de a aplica legitima apărare, fiind posibilă doar reținerea fără cauzarea de daune. Același lucru nu-l putem menționa referindu-ne la reținerea persoanei care comite un act de tâlhărie. Pe durata întregii perioade sale de realizare, actul de tâlhărie nu este un fapt consumat, cu toate că în calitate de componentă formală de infracțiune este considerat ca fiind terminat din momentul inițierii acestuia. Deoarece atentatul durează, continuă pe întreaga durată a atacului, cînd are loc deposedarea de avere, sustragerea acesteia, instituția reținerii cu cauzarea de daune este inaplicabilă, avînd loc, de fapt, starea de legitimă apărare. Același lucru îl putem menționa și cu referire la atentatul la viața colaboratorului organului de drept;

2) În situația reținerii, inițiativa parvine de la persoana care înfăptuiește actul de reținere. În condițiile de legitimă apărare cetățeanul este obligat să se apere de la atac în vederea evitării și excluderii urmărilor nedorite pentru el și pentru alte persoane, iar inițiativa aparține atacatorului;

3) Mărimea prejudiciului legal, care poate fi cauzat în situația reținerii, depinde de caracterul și gradul pericolului social, de gravitatea infracțiunii comise, de rezistența celui reținut și circumstanțele reținerii și nu trebuie să fie vădit excesiv, cu toate că în unele situații poate fi mai mare decît dauna evitată. În situația legitimei apărări este în lipsă cerința referitoare la faptul ca mărimea daunei să corespundă pe deplin caracterului și gradului de pericol social al atentatului. În cazul dat el poate fi mai mare decît prejudiciul evitat, nedepinzînd de circumstanțele în care are loc apărarea, iar în condițiile atentatelor însoțite de violență periculoasă pentru viața celui care se apără sau a unei alte persoane sau de amenințare cu aplicarea unei astfel de violențe, poate fi cauzată, în genere, orice daună;

4) Scopul reținerii cu pricinuirea de daune constă în necesitatea de a remite persoana reținută organelor de stat, în timp ce scopul în cazul legitimei

apărări este de a evita sau a diminua dauna ce parvine, ce emană din partea atentatului socialmente periculos;

5) Cauzarea de prejudicii în procesul reținerii persoanei reprezintă unica posibilitate de a reține persoana care a comis infracțiunea și, dimpotriva, în condițiile legitimei apărări cel ce se apără poate cauza daune și în acele cazuri când nu există o necesitate strictă în această privință, el avînd posibilitatea de a alege pentru sine o altă variantă de comportament;

6) Reținerea cu cauzarea de daune se admite doar în legătură cu săvîrșirea unei fapte infracționale, în timp ce legitima apărare este posibilă nu doar în privința unei fapte infracționale, dar și cu referire la faptele ce nimeresc sub incidența legii contravenționale;

7) Reținerea cu cauzarea anumitor prejudicii este inadmisibilă în privința persoanelor iresponsabile sau a minorilor care nu au atins vîrsta răspunderii penale, dacă cel care realizează actul de reținere cunoștea cu certitudine acest fapt. Legitima apărare în privința respectivelor categorii de persoane este posibilă;

8) Omorul, în condițiile reținerii este, de regulă, inadmisibil. Cauzarea intenționată a morții celui reținut este posibilă doar în cazuri excepționale și doar în condiții de prezență a intenției indirecte. Legitima apărare, dimpotrivă, admite omorul atacatorului dacă atentatul este însoțit de violență periculoasă pentru viața celui care se apără sau a altor persoane fie de amenințarea nemijlocită cu aplicarea unei astfel de violențe. Din acest considerent, omorul în condițiile legitimei apărări este posibil și cu intenție directă.

Urmează să subliniem faptul că delimitarea teoretică a reținerii persoanei care a comis infracțiunea, însoțită cu cauzarea de daune de legitima apărare nu oferă garanții depline în sensul aprecierii juridice corecte a acestora în cadrul activității practice a organelor de drept, cu toate că aceste momente se prezintă a fi de importanță majoră. Complică aprecierea juridică a acțiunilor de reținere asemănarea, în unele cazuri profundă, a acestor acțiuni

cu legitima apărare. Adeseori, rezistența față de reținere este însoțită de opunere de rezistență cu aplicarea de violență în privința celor care rețin persoana. În procesul reținerii persoana reținută poate opune o astfel de rezistență, care după caracterul și intensitatea sa se transformă într-un atac asupra participantului la reținere. În acest caz reținerea se transformă în legitimă apărare. Situația creată permite cauzarea de daune necuprinse de limitele necesității în condițiile reținerii, dar care se află, însă, în cazul dat în sfera legitimei apărări (Смирнова Л. П. Отграничение уголовно-правового задержания от необходимой обороны. // Публично и частноправовое регулирование в России: теоретические и практические проблемы. Материалы Всероссийской научной конференции. Барнаул, 2003, с. 257).

Intensitatea rezistenței în procesul reținerii și criteriile acesteia au o importanță enormă în vederea delimitării reținerii infractorului cu pricinuirea de daune de legitima apărare. Autoarea I. M. Teajcova menționează în această privință că pricinuirea morții infractorului reținut este posibilă doar în cazul când infractorul realizează o acțiune social periculoasă, adică în procesul legitimei apărări (Курс уголовного права. Общая часть. / Под редакцией Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. М., 1999, Том 1, с. 467). Prin alte cuvinte, se are în vedere că în cazul dat reținerea se transformă în stare de legitimă apărare. Însă, autoarea nominalizată nu se expune asupra faptului care anume acțiuni sociale periculoase ale persoanei reținute dau temei și creează premise pentru o astfel de transformare.

Savantul S. V. Borodin presupune că doar în situațiile de opunere de rezistență, întrebarea referitoare la legalitatea acțiunilor persoanei care efectuează actul de reținere, în cazul cauzării de moarte infractorului, urmează a fi examinată și soluționată în baza aplicării normelor generale referitoare la legitima apărare și depășirea limitelor ei (Бородин С. В. Преступления против жизни. СПб 2003, с. 275). Dar din această opinie nu putem înțelege ce caracter urmează să aibă opunerea de rezistență pentru ca

să genereze starea de legitimă apărare. Autoarea N. V. Condrațova presupune că pricinuirea unei daune grave sănătății celui reținut este posibilă în situația unei rezistențe active din partea acestuia. În cel din urmă caz, menționează savanta nominalizată, reținerea se poate transforma în legitimă apărare (Уголовное право. Общая часть. Учебник для вузов / Ответственный редактор И. Я. Козаченко и З. А. Наумова. М., 1997, с. 273). Dar apare întrebarea – ce reprezintă prin sine și ce presupune noțiunea de „rezistență activă”?

În acest sens, savantul A. A. Тер-Акопов menționa: „... dacă cel reținut opune rezistență activă, aplicând influența fizică sau psihică, apoi cel care reține are dreptul de a acționa în conformitate cu regulile legitimei apărări ” (Учебник уголовного права. Общая часть. / Под редакцией В. Н. Кудрявцева и А. В. Наумова. М., 2004, с. 252).

Punctele de vedere expuse ne vorbesc asupra faptului că anumite forme ale rezistenței celui reținut pot crea stări de legitimă apărare în cadrul reținerii. Acest factor de frecvente ori are un rol important în determinarea legalității acțiunilor celor care realizează actul de reținere a infractorului. Totodată, nu este clarificat momentul care anume opunere de rezistență duce la transformarea reținerii în legitimă apărare. La soluționarea acestei chestiuni urmează a fi clarificat momentul ce se înțelege prin opunerea de rezistență în procesul de reținere a persoanei care a comis infracțiunea? În acest sens ținem să exprimăm opinia că opunerea de rezistență neînsoțită de acțiuni huliganice, de acte de violență sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe nu poate fi considerată ca fiind infracțiune. Rezistența în procesul reținerii, dacă nu este însoțită de violență sau de amenințare cu ea în privința persoanelor care rețin, nu poate crea condițiile legitimei apărări, deoarece din partea celui reținut nu sunt realizate atentate social-periculoase.

Rezistența celui reținut, însoțită de violență periculoasă sau nepericuloasă pentru viața sau sănătatea celor care rețin sau cu amenințarea cu o astfel de violență reprezintă un atentat socialmente periculos fiind, deci,

admisă aplicarea regulilor legitimei apărări. Prezența la cel reținut a anumitor arme sau obiecte, care pot fi aplicate în procesul opunerii de rezistență sunt, de asemenea, temeiuri pentru apariția și realizarea dreptului la legitima apărare.

Reținerea în procesul comiterii infracțiunii sau imediat după săvârșirea acesteia necesită, în anumite cazuri, respectarea regulilor privind cauzarea de daune în procesul reținerii, dar nu a legitimei apărări dacă însuși infracțiunea nu are caracterul unor acțiuni active violente, cum ar fi, de exemplu, în cazul infracțiunilor de corupție. În aceste cazuri, prejudiciul poate fi cauzat doar în baza regulilor reținerii și este legală dacă persoana reținută se opune reținerii prin nesupunere, prin manifestarea de rezistență neviolentă în privința celui care reține sau prin încercarea de a fugi de la locul faptei.

Reținerea în timpul comiterii unor astfel de infracțiuni violente precum omorul, leziunile corporale grave, violul, actul de tâlhărie, jaful, actul terorist, luarea de ostatici, răpirea de persoane etc. urmează a fi examinată ca avînd loc în starea de legitimă apărare cu respectarea tuturor regulilor aplicării ei, deoarece în cazul dat încă nu este epuizat atentatul asupra valorilor sociale ocrotite de legea penală.

În alte cazuri, de asemenea, poate apărea starea de legitimă apărare dacă în procesul reținerii persoanei care a comis o infracțiune, de către această persoană este creată o stare periculoasă pentru viața și sănătatea celui care reține.

În realitate, de faptul, dacă este epuizat sau nu atentatul criminal, depinde cînd urmează a fi aplicate regulile cauzării daunelor în procesul reținerii, și cînd urmează a fi puse în aplicație prevederile referitoare la cauzarea prejudiciului în starea de legitimă apărare. În timpul comiterii infracțiunii, cînd atentatul este în proces de desfășurare, urmează a fi aplicată instituția legitimei apărări, iar imediat după consumarea, finisarea atentatului – instituția reținerii cu cauzarea de daune.

O poziție specifică în întrebarea referitoare la delimitarea reținerii de pricinuirea de daune de legitima apărare a fost expusă de savantul S. F. Miliucov. El presupune ca anumite categorii de infracțiuni nu pot fi considerate ca fiind consumate pînă la combaterea lor și, de aceea, reținerea persoanelor care comit astfel de infracțiuni reprezintă, de fapt, un act de legitimă apărare. Conform acestui autor, aceasta este în special actual cînd este vorba despre reținerea persoanelor care au asupra sa arme și încearcă să fugă (Милюков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. СПб, 2000, с. 134). Tot același autor mai expune și următoarea idee în privința grupărilor criminale organizate: „Momentul final al atentatului are, de asemenea, specificul său. Acesta constă în faptul că persoanele din cadrul grupărilor criminale organizate se află în stare de „permanentă pregătire de luptă”. Din acest considerent, finalizarea unui anumit epizod al activității infracționale active a acestor persoane nu înlătură pericolozitatea lor. Să presupunem, de exemplu, grupul criminal a efectuat un atac și s-a retras în locul său de bază. În astfel de cazuri, atît reprezentanții organelor de drept, cît și persoanele de rînd au dreptul la legitimă apărare, dar nu la cauzarea de daune în procesul reținerii față de membrii acestui grup criminal” (Милюков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. СПб, 2000, с. 112).

În ceea ce ține de formularea anumitor *concluzii* certe referitoare la delimitarea prejudiciului cauzat în situația reținerii infractorului de prejudiciul adus în condițiile legitimei apărări, menționăm că reținerea persoanei care a comis o infracțiune se transformă în legitimă apărare doar dacă cel reținut opune rezistență însoțită de violență sau de aplicarea armelor, ceea ce și justifică, de fapt, cauzarea de daune în astfel de situații.

Bibliografie:

1. Grosu Vladimir. Legitima apărare: experiența statelor străine, standarde internaționale și drepturile omului. Revista de științe penale. Anuar. Anul II, 2006;
2. Бородин С. В. Преступления против жизни. СПб, 2003;
3. Козаченко и З. А. Наумова. М., 1997;
4. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. СПб, 2000;
5. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. СПб, 2000;
6. Попов А. Н. Преступления против личности при смягчающих обстоятельствах. СПб, 2001;
7. Смирнова Л. Н. Уголовно-правовое задержание (теория, законодательство, практика). Барнаул, 2003;
8. Курс уголовного права. Общая часть. / Под редакцией Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. М., 1999, Том 1;
9. Смирнова Л. П. Отграничение уголовно-правового задержания от необходимой обороны. // Публично и частноправовое регулирование в России: теоретические и практические проблемы. Материвлы Всероссийской научной конференции. Барнаул, 2003;
10. Шаргородский М. Д. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Том. 1. Л., 1968;
11. Уголрвное право. Общая часть. Учебник для вузов / Ответственный редактор И. Я.
12. A se vedea Hotărîrea în Cauza Osman vs Marea Britanie din 1998;
13. Stanford H. Kadish. Respect for life and regard for rights in the criminal law// // California Law Review. Vol. 64, 1975.